

فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۰، شماره ۱، بهار ۱۳۸۶

نگرش جامعه‌میزبان به اثرات محیطی و اقتصادی گردشگری

در نواحی روستایی:

مطالعه موردی بخش مرکزی شهرستان نوشهر*

ناصر علیقلی‌زاده فیروزجایی، سیدعلی‌بدری، حسنعلی فرجی سبکبار**

چکیده

هدف این مقاله شناخت اثرات اقتصادی و محیطی گردشگری بر نواحی روستایی از دیدگاه ساکنان است. ابتدا با استفاده از متون موجود، برخی شاخص‌های اقتصادی و محیطی برای بررسی اثرات استخراج شده و سپس بر اساس آن، داده‌های مورد نیاز از طریق پرسشنامه از سه دهستان در بخش مرکزی شهرستان نوشهر گردآوری شده است. روش تحقیق توصیفی-تحلیلی است که متناسب با نوع داده‌ها، آزمون‌های آماری ناپارامتری برای تحلیل داده‌ها به کار گرفته شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که از دیدگاه ساکنان، گردشگری اثرات اقتصادی مثبتی نظیر افزایش فرصت‌های شغلی و درآمد و اثرات منفی اقتصادی و محیطی نظیر افزایش قیمت کالا و خدمات، افزایش کاذب قیمت زمین، افزایش آلودگی صوتی، و دست‌اندازی به حریم منابع طبیعی را موجب شده است. براساس آماره آزمون کای اسکوئر، در این زمینه توافق معنی‌دار بین ساکنان وجود دارد. میزان اثرگذاری گردشگری بر ابعاد اقتصادی و محیطی در میان دهستان‌های این ناحیه تفاوت‌هایی معنی‌دار را نشان می‌دهد؛ به گونه‌ای که بر اساس

* این مقاله مستخرج از رساله دوره دکتری آقای ناصر علیقلی‌زاده است که در دانشکده جغرافیای دانشگاه تهران انجام شده است.

** به ترتیب دکترای رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی از دانشگاه تهران، استادیار دانشکده جغرافیای دانشگاه تهران، استادیار دانشکده جغرافیای دانشگاه تهران.

دیدگاه ساکنان، اثرات منفی اقتصادی و محیطی با رشد گردشگری یا میزان کارکرد گردشگری رابطه‌ای مستقیم دارد.

کلید واژه‌ها: گردشگری / نواحی روستایی / منطقه روستایی / نوشهر(شهرستان) / اقتصاد روستایی.

* * *

مقدمه

از گردشگری به عنوان کاتالیزوری کارآمد برای بازسازی و توسعه اقتصادی و اجتماعی نواحی روستایی یاد شده به طوری که طی سال‌های اخیر در سراسر اروپا برای رفع چالش‌های اقتصادی و اجتماعی نواحی روستایی حاشیه‌ای و یا روستاهایی که با کاهش فعالیت‌های کشاورزی سنتی روبه رو شده‌اند، گردشگری در کانون توجه قرار گرفته است (Sharply, ۲۰۰۲: ۲۳۳). همچنین، در نواحی روستایی کشور آمریکا، از دهه ۱۹۸۰ به دنبال کاهش گسترده فعالیت‌های مرسوم اقتصاد روستایی همچون کشاورزی، معدن و جنگلداری، به منظور فراهم‌سازی اشتغال محلی، درآمدهای مالیاتی و تنوع بخشی به اقتصاد روستایی، گردشگری به عنوان ابزار توسعه اقتصادی ناحیه‌ای مورد توجه قرار گرفته است (Long et al. ۱۹۹۰: ۳; Allen et al. ۱۹۹۳: ۲۷; Perdue et al. ۱۹۸۷: ۶۲۹; ۴۲۰). براساس گزارش سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (OECD) در همین کشور طی ۱۹۹۲، بیش از ۷۰ درصد جمعیت از انواع تفریحات روستایی و محیط‌های کشاورزی برخوردار شده‌اند که این نسبت در ۲۰۰۴ به ۷۶ درصد رسیده است (پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۸۵، ۲۰۱).

امروزه توسعه گردشگری به اشکال مختلف نظیر گردشگران فاقد امکانات اقامتی، گردشگران دارای خانه‌های دوم، و مجتمع‌های تفریحی در نواحی روستایی، اثرات مثبت و منفی اقتصادی، اجتماعی و محیطی برجای گذاشته است. از جمله اثرات مثبت اقتصادی گردشگری در نواحی روستایی می‌توان به ایجاد اشتغال و درآمد، کمک به فراهم شدن خدمات زیربنایی، تشویق توسعه سایر بخش‌های اقتصادی و تنوع بخشی به

فعالیت‌های اقتصاد روستایی اشاره کرد (Butler et al., ۱۹۹۷: ۲۸). گرچه به طور کلی، اثرات مثبت اقتصادی گردشگری مورد تأیید است ولی بسیاری از پژوهشگران معتقدند که گردشگری معمولاً هزینه‌های اقتصادی جامعه میزبان نظیر افزایش قیمت کالا و خدمات، افزایش کاذب قیمت زمین، افزایش هزینه زندگی، برگشت کم سرمایه، فصلی بودن فرصت‌های شغلی، جابجایی در اشتغال افراد بومی، و منسوخ شدن برخی فعالیت‌های مرسوم مانند کشاورزی و ماهیگیری در نواحی روستایی را موجب می‌شود (Mathieson and Wall, ۱۹۸۲: ۹۲; Weaver and Lawton, ۲۰۰۱: ۳۵۳; Tosun, ۲۰۰۲: ۳۳۲).

معمولاً در مرحله اولیه توسعه گردشگری، فواید اقتصادی بیشتر نمود پیدا می‌کنند ولی در مراحل بعد توسعه در مقیاس انبوه و کنترل نشده، هزینه‌های اجتماعی و محیطی نیز جلوه‌گر می‌شوند. براساس تحقیقات انجام گرفته، گردشگری ممکن است آثار منفی متعددی بر محیط داشته باشد که ازدحام، ترافیک، آلودگی، تغییر شکل چشم‌اندازهای طبیعی و مصرف بی‌رویه منابع از جمله آثار منفی گردشگری محسوب می‌شوند (کاظمی؛ ۱۳۸۵: ۱۱۱). بدین ترتیب، همان‌طور که از توسعه گردشگری فوایدی نصیب نواحی روستایی می‌شود، توسعه نامناسب آن نیز زیان‌ها و آثار منفی در پی خواهد داشت؛ با این حال، متناسب با عوامل مختلفی چون اهمیت فعالیت گردشگری محلی، ظرفیت گردشگران و فعالیت‌های آنها، استحکام محیط زیست محلی و اقتدار فرهنگ و سنن محلی، سطح این تأثیرات تغییر می‌کند (منشی‌زاده و نصیری، ۱۳۸۰: ۴۳).

نواحی روستایی بخش مرکزی نوشهر با جاذبه‌های طبیعی نظیر دریا و جنگل از دیرباز مورد توجه گردشگران داخلی قرار داشته است. گسترش جریان‌های گردشگری در این ناحیه، توأم با فقدان برنامه‌ریزی و مدیریت کارآمد، اثرات مثبت و منفی اقتصادی و محیطی را در پی داشته است. هم‌اکنون نقاط روستایی این ناحیه با مسائلی از این دست روبه‌رو شده‌اند: تغییرات شدید کاربری اراضی و پیامدهای بوم‌شناختی آن، ساخت و سازهای بی‌رویه، کاهش تولیدات کشاورزی، افزایش کاذب قیمت اراضی و بورس‌بازی در آن، افزایش نابرابری اقتصادی و اجتماعی در میان ساکنان روستایی، آلودگی صوتی و

تخریب حریم منابع طبیعی نظیر جنگل و دریا. از این رو، بررسی نگرش ساکنان به اثرات مثبت و منفی اقتصادی و محیطی گردشگری در نواحی روستایی برای کاهش تأثیرات منفی درک شده از سوی جامعه میزبان و در نهایت، دستیابی به توسعه پایدار و حمایت جامعه میزبان از این فعالیت، ضروری به شمار می‌رود.

در این راستا، مقاله حاضر اثرات اقتصادی و محیطی توسعه گردشگری را از دیدگاه ساکنان نواحی روستایی بخش مرکزی نوشهر به مثابه جامعه میزبان مورد تجزیه و تحلیل قرار داده و در پی آن بوده است تا مشخص کند اثرات مثبت و منفی اقتصادی و محیطی متأثر از توسعه گردشگری روستایی از دیدگاه جوامع میزبان کدام‌اند؟ آیا میان میزان توسعه گردشگری یا کارکرد مبتنی بر گردشگری قسمت‌های مختلف ناحیه مورد مطالعه تفاوتی معنی‌دار وجود دارد؟ و بالاخره میان سطح توسعه گردشگری یا کارکرد مبتنی بر گردشگری با اثرات مثبت (منافع) و اثرات منفی (هزینه‌های) درک شده از سوی جامعه میزبان چه رابطه‌ای وجود دارد؟

مبانی نظری تحقیق

طی چند دهه گذشته، مطالعات متعددی در زمینه سنجش دیدگاه‌ها و ادراکات ساکنان نسبت به اثرات گردشگری در جامعه میزبان انجام شده است. (Getz, ۱۹۷۷; Rothman, ۱۹۷۸; Brogham and Butler, ۱۹۸۱; Liu and Var, ۱۹۸۶; Pizam, ۱۹۸۷; Liu et al., ۱۹۸۷; Madrigal, ۱۹۹۵; Harambopoulos and Pizam, ۱۹۹۶; Akis et al., ۱۹۹۶; Hernandez et al., ۱۹۹۶; Mason and Cheyne, ۲۰۰۰; Gursoy, et al., ۲۰۰۲; Jurowski and Gursoy, ۲۰۰۴; Long, et al., ۱۹۹۰; Tsartas, ۱۹۹۲; Allen, et al., ۱۹۹۳; Johnson, et al., ۱۹۹۴; Perdue et al. ۱۹۸۷). همچنین، برخی مطالعات در این حوزه صرفاً مربوط به نواحی روستایی بوده است (Perdue et al., ۱۹۸۷; Long, et al., ۱۹۹۰; Tsartas, ۱۹۹۲; Allen, et al. ۱۹۹۳; Johnson, et al., ۱۹۹۴). اثرات گردشگری درک شده از سوی جامعه میزبان در سه

طبقه اساسی هزینه و فایده اقتصادی، اجتماعی و محیطی قرار دارد (Gursoy, et al., ۲۰۰۲: ۸۰) در این خصوص، محققان معتقدند که میان رونق گردشگری و معیارهای عینی و ذهنی اثرات اقتصادی، اجتماعی و محیطی بر جامعه میزبان رابطه‌ای مستقیم وجود دارد (Johnson et al. ۱۹۹۴: ۶۳۰). باتلر در این زمینه معتقد است میان سطح توسعه گردشگری و نگرش منفی به اثرات اقتصادی، اجتماعی و محیطی در جامعه میزبان رابطه‌ای مستقیم وجود دارد (Akis et al. ۱۹۹۶: ۴۸۱). در همین رابطه، مارتین و یاسال معتقدند میان مراحل چرخه حیات گردشگری و تأثیرات گردشگری بر جامعه ساکنان رابطه‌ای مستقیم وجود دارد؛ بدین ترتیب که در مرحله اولیه توسعه گردشگری، معمولاً مقدار زیادی از آرزوها و اشتیاق ساکنان مقصد به خاطر فواید اقتصادی درک شده برآورده می‌شود ولی از آنجا که در مراحل بعد، به خاطر بروز تغییرات ناخوشایند در محیط طبیعی و نوع گردشگرانی که جذب شده‌اند، درک و تصور مردم از اثرات گردشگری به تدریج منفی می‌شود (Johnson et al., ۱۹۹۴: ۶۳۰; Akis et al., ۱۹۹۶: ۴۸۲). آلن و دیگران در بررسی برخی از نواحی روستایی بدین نتیجه رسیده‌اند: همان طور که گردشگری توسعه می‌یابد نگرش منفی ساکنان نسبت به اثرات گردشگری افزایش پیدا می‌کند (Smith and Krannich, ۱۹۹۸: ۷۸۵). فرض اساسی در همه نظرات این است که کیفیت زندگی ساکنان مقصد در مراحل اولیه توسعه گردشگری بهبود می‌یابد اما ظرفیت تحمل^(۱) محیط به مرحله‌ای می‌رسد که توسعه بیشتر گردشگری بروز تغییرات منفی در محیط مقصد را موجب می‌شود. اُریلی ظرفیت تحمل را ظرفیت جذب گردشگر در یک مقصد گردشگری، قبل از محسوس شدن آثار منفی از سوی جمعیت میزبان، می‌داند (Orelly, ۱۹۸۶: ۲۵۵).

مطالعات انجام شده در آلبرتای کانادا نشان داد که از نظر ۸۷ درصد ساکنان، نقش گردشگری در ایجاد اشتغال مهم بوده است، و ۱۰ درصد ساکنان، گردشگری را حامی مهم اقتصاد محلی ندانسته‌اند (Ritchie, ۱۹۸۸: ۲۰۰). براساس مطالعات بلیسل و هوی در نواحی روستایی بریتیش کلمبیا، بیش از ۸۴ درصد ساکنان گردشگری را عامل ایجاد

اشتغال در ناحیه می‌دانند (Belisle and Hoy, ۱۹۸۰:۸۴). توسان در مطالعه تطبیقی خود در یورگاپ^(۲) (ترکیه)، نادی^(۳) (فیجی) و فلوریدای مرکزی^(۴) (آمریکا)، ایجاد فرصت های شغلی از طریق گردشگری را به مثابه یکی از اثرات مثبت گردشگری ذکر کرده است (Tosun, ۲۰۰۲: ۲۳۲).

محققان، در بررسی اثرات گردشگری از طریق دیدگاه‌های جامعه میزبان، برخی از اثرات منفی اقتصادی نظیر افزایش قیمت کالا و خدمات، افزایش کاذب قیمت املاک و افزایش هزینه زندگی نام برده‌اند (Tosun, ۲۰۰۲: ۳۲; Weaver and Lawton, ۲۰۰۱: ۳۵۳). تسارتاس، در مطالعه نواحی روستایی در دو جزیره یونان از دیدگاه ساکنان، به آثار منفی اقتصادی گردشگری نظیر افزایش قیمت زمین و هزینه زندگی، سودرسانی توسعه گردشگری به صاحبان زمین و سرمایه، فصلی بودن مشاغل گردشگری، دستیابی افراد غیر محلی به مشاغل دارای درآمد بالا، و انصراف افراد محلی از انجام فعالیت‌های کشاورزی و ماهیگیری اشاره کرده است (Tsartas, ۱۹۹۲: ۵۲۶). نتایج مطالعه لیو و وار در مورد سنجش نظرات ساکنان نسبت به اثرات گردشگری در هاوایی نشان می‌دهد که جامعه میزبان در زمینه سودمندی اقتصادی و فرهنگی بسیار زیاد گردشگری کاملاً هم‌عقیده بودند ولی در مورد انتساب مسائل محیطی به گردشگری تردید داشتند؛ در عین حال، حفاظت محیط را از مزایای اقتصادی گردشگری با اهمیت‌تر می‌دانند اما راضی به کاهش استانداردهای زندگی برای دستیابی بدین اهداف نیستند (Liu et al., ۱۹۸۷: ۱۹۳). مطالعه روی اثرات گردشگری بر محیط زیست از دیدگاه ساکنان حاکی از آن است که ساکنان ممکن است گردشگری را عامل مثبت یا منفی تأثیرگذار بر محیط خود در نظر گیرند (Kim, ۲۰۰۲: ۴۰). پیزام، در مطالعه کیپ کود^(۵) در ماساچوست آمریکا، دریافت که تراکم بالای گردشگران درک و تصورات منفی از اثرات محیطی گردشگری را افزایش داده است (Liu, ۱۹۸۷: ۲۰). همچنین، بلیسل و هوی بر اساس مطالعات خود در ۱۹۸۰، نتیجه گرفته‌اند که درک مثبت ساکنان از اثرات محیطی گردشگری احتمالاً بدین دلیل است که توسعه گردشگری در ناحیه مقصد در مراحل اولیه خود قرار دارد

(Liu et al., ۱۹۸۷: ۲۰; Smith and Krannich, ۱۹۹۸: ۷۸۵). لانگ و دافیلد بدین نتیجه رسیده‌اند که در مناطق حاشیه‌ای با نسبت کم گردشگران به ساکنان، اکثریت ساکنان گردشگری را به لحاظ اثرات آن مثبت تلقی کرده‌اند (Liu et al., ۱۹۸۷: ۲۰). در مواردی نیز نگرانی ساکنان در باره اثرات منفی گردشگری با موضوع رشد جمعیت مرتبط بوده است، به گونه‌ای که برخی مطالعات به وجود رابطه‌ای مستقیم میان افزایش سطح گردشگری و رشد جمعیت در جوامع روستایی رهنمون شده‌اند (Smith and Krannich, ۱۹۹۸: ۷۸۵).

روش‌شناسی تحقیق

در این تحقیق، از دو روش کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شده است. در بخش مطالعات کتابخانه‌ای، مبانی نظری و سوابق مطالعاتی موضوع بررسی و براساس آن، تعدادی از شاخص‌ها و معیارهای مرتبط با سنجش توسعه گردشگری و اثرات آن بر ابعاد اقتصادی و محیطی انتخاب شده است. به دلیل گستردگی منطقه و تعداد زیاد خانوارها، از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده استفاده شد. در مرحله اول، تعداد خانوارهای روستایی نمونه در سطح ناحیه با استفاده از فرمول نمونه‌گیری کوکران محاسبه و سپس براساس توزیع نسبی خانوارها در هر یک از دهستان‌ها، از تعداد نمونه مورد نظر (۳۷۵ نمونه) ۱۹۹ پرسشنامه به دهستان خیرودکنار، ۹۸ پرسشنامه به دهستان بلده کجور، و ۷۹ پرسشنامه به دهستان کالج اختصاص داده شد. روستاهای نمونه نیز با استفاده از فرمول کوکران و فرمول تعدیل، ۱۲ روستا در دهستان خیرودکنار، ۷ روستا در دهستان کالج، و ۸ روستا در دهستان بلده کجور، برای تکمیل پرسشنامه انتخاب شدند. با توجه به اینکه متغیرهای مورد نظر کیفی بوده و داده‌های جمع‌آوری شده از مقیاس رتبه‌ای براساس طیف لیکرت برخوردار بوده‌اند، از آزمون‌های آماری ناپارامتری (آزمون کای اسکوئر برای سنجش میزان اثرات گردشگری و آزمون آماری یومان ویتنی - مقایسه زوجی - برای مقایسه اثرات گردشگری در دهستان‌های موردنظر) برای تحلیل داده‌ها استفاده شد.

محدوده مورد مطالعه

محدوده مورد مطالعه نواحی روستایی در بخش مرکزی شهرستان نوشهر است که از شمال به دریای خزر و از جنوب به ارتفاعات و پوشش جنگلی محدود می‌شود. این بخش شامل سه دهستان، ۵۹ نقطه روستایی (نقشه ۱)، ۱۶۵۷۲ خانوار، و ۶۰۵۱۲ نفر جمعیت است (جدول ۱). این ناحیه دارای ۴۵ کیلومتر نوار ساحلی است و سکونتگاه‌های روستایی آن در جلگه باریکی واقع در حدفاصل ارتفاعات جنگلی و دریا استقرار دارند. کوتاه‌ترین فاصله دریا با جنگل و ارتفاعات حدود ۱/۵ کیلومتر در روستای چیلک از دهستان بلده کجور، و بیشترین عرض جلگه در روستای نیرنگ از دهستان خیرودکنار حدود ۵ کیلومتر است. بدین ترتیب، مجاورت این دو پدیده جغرافیایی (جنگل و دریا) از جمله اصلی‌ترین منابع گردشگری و طبق نظر گردشگران مهم‌ترین انگیزه برای سفر به حوزه یاد شده می‌باشد.

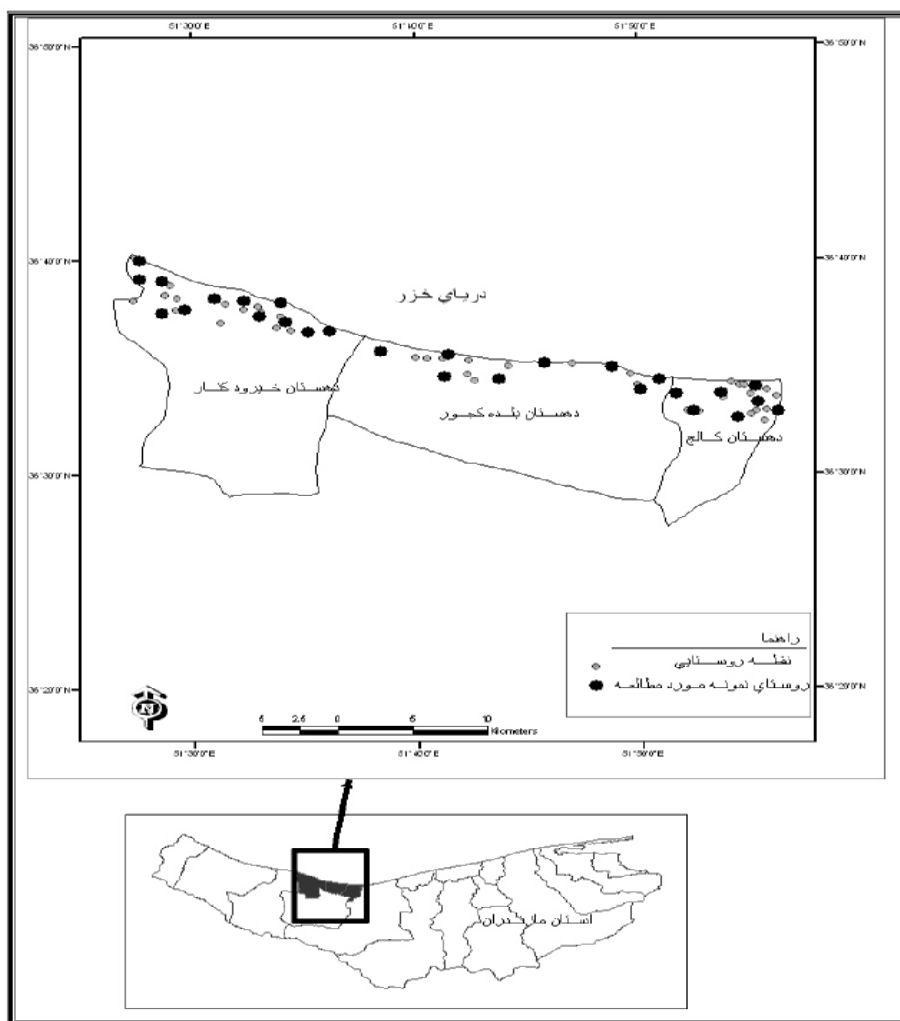
جدول ۱- جمعیت روستایی و نرخ رشد آن در بخش مرکزی شهرستان نوشهر

نام محدوده	تعداد جمعیت (نفر)					نرخ رشد (درصد)			
	۵۳۸۱	۳۵۵	۵۳۸۱	۱۳۸۱	۵۷۸۱	۵۵-۵۵	۵۱-۵۱	۵۰-۸۵	۷۵-۸۵
بخش مرکزی	۱۷۷۳۵	۲۶۶۴۰	۴۶۰۰۷	۵۲۴۲۰	۶۰۵۱۲	۴/۱۵	۵/۶۱	۱/۳۱	۱/۴۴
د. خیرودکنار	۸۳۹۳	۱۲۶۷۴	۲۳۴۱۷	۲۸۲۳۲	۳۱۴۸۳	۴/۲۰	۶/۳۳	۱/۸۸	۱/۰۹
د. بلده کجور	۵۵۳۴	۸۰۸۴	۱۲۳۵۴	۱۳۷۰۶	۱۶۴۱۹	۳/۸۶	۴/۳۳	۱/۰۴	۱/۸۲
د. کالیج	۳۸۰۸	۵۸۸۲	۱۰۲۳۶	۱۰۴۸۲	۱۲۶۱۰	۴/۴۴	۵/۶۹	۰/۲۳	۱/۸۶

مأخذ: محاسبات انجام شده بر روی داده‌های سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال‌های

۱۳۴۵ تا ۱۳۸۵

توجه به شهرستان نوشهر، به طور اعم، و حوزه مطالعاتی در مقاله حاضر، به طور
اخص، به منزله یک مقصد گردشگری به دهه ۱۳۴۰ برمی گردد. گونه اصلی گردشگری
در این حوزه «طبیعت گردی» است که در دو شکل عمده گردشگری عبوری یا
غیرساکن (فاقد امکانات اقامتی) و خانه‌های دوم (عمدتاً شهرک‌های گردشگری)
صورت می‌پذیرد. یافته‌های به دست آمده از مطالعات میدانی نشان می‌دهد که میانگین
اقامت گردشگران غیرساکن (فاقد امکانات اقامتی) در ناحیه دو روز و غالباً به صورت
سفر خانوادگی است. ۹۵ درصد از پاسخگویان، مهم‌ترین انگیزه گردشگری را
طبیعت‌گردی و به ویژه دیدن جنگل و دریا عنوان کرده‌اند. میانگین هزینه این نوع
گردشگران، ۴۰۰،۰۰۰ ریال در شبانه روز است. ۳۵ درصد این نوع گردشگران از تهران،
۱۵ درصد از اصفهان، ۱۱ درصد از مشهد، و بقیه از سایر شهرها بدین منطقه آمده‌اند.
عمده‌ترین کانون تمرکز این نوع گردشگران پارک سی‌سنگان در دهستان بلده کجور
است. ۸۵ درصد این نوع گردشگران در چادر و در پارک سی‌سنگان، ۱۰ درصد در
ویلاهای اجاره‌ای روستاهای ساحلی، ۴ درصد در شهرک‌های گردشگری دولتی، و ۱
درصد به شکل‌های دیگر در این حوزه اقامت می‌کنند. ۸۵ درصد پاسخ‌دهندگان فقدان
اطلاع‌رسانی و ناآشنایی با نواحی روستایی را دلیل عدم بازدید از محیط روستا
دانسته‌اند. شکل دیگر گردشگری در این ناحیه گردشگری خانه‌های دوم در نواحی
روستایی است. این نوع گردشگران در سال به طور میانگین ۷ بار بدین ناحیه سفر
می‌کنند و هر بار به طور متوسط ۳ روز در روستا اقامت دارند. میانگین هزینه این نوع
گردشگران ۳۰۰،۰۰۰ ریال در شبانه‌روز است. همچنین، برای ساخت و ساز ویلا و
امور سرایداری و باغبانی از نیروی کار بومی روستا استفاده شده است. ۹۷ درصد
گردشگران خانه‌های دوم را ساکنان تهران تشکیل می‌دهند. با توجه به مدت طولانی‌تر
اقامت گردشگران خانه‌های دوم و تعداد دفعات بیشتر سفر آنها، نوع مشاغل ایجاد شده
و کمک مالی به نواحی روستایی در راستای ایجاد و بهبود خدمات زیربنایی نشان‌دهنده
اثرگذاری بیشتر این دسته از گردشگران نسبت به گردشگران غیرساکن در نواحی
روستایی این ناحیه است.

نقشه ۱- موقعیت بخش مرکزی شهرستان نوشهر در استان مازندران به تفکیک دهستان

یافته‌های تحقیق

بر اساس ارزیابی ساکنان، اثرات مثبت اقتصادی گردشگری در این حوزه عبارت‌اند از افزایش فرصت‌های شغلی (با میانگین رتبه ۳/۸)، افزایش سطح درآمد (با میانگین رتبه ۳/۲۵)، ارتقای درآمد ناشی از فعالیت‌های گردشگری نسبت به سایر فعالیت‌ها (با میانگین رتبه ۳/۱)، و بهبود وضعیت خیابان، جاده و خدمات روستایی (با میانگین رتبه ۳). بر این اساس، بیش از ۷۰ درصد ساکنان معتقد بودند که گردشگری به بهبود شاخص‌های یاد شده انجامیده است، و براساس آماره آزمون کای اسکوئر، میان نظرات ساکنان در این زمینه توافقی معنی‌دار وجود دارد (جدول ۲). در این خصوص، یافته‌های پرسشنامه گردشگران این ناحیه نیز نشان دهنده هم‌سویی با موارد بالاست، به طوری که ۸۰ درصد صاحبان خانه‌های دوم یک نفر سرایدار دارند، و در ساخت ویلا از نیروی کار بومی روستا استفاده می‌کنند، و در طول اقامت از فعالیت‌های تجاری و خدماتی روستا تا حدودی (میانگین رتبه ۳/۲) بهره‌مند می‌شوند؛ ۷۵ درصد آنها در توسعه خدمات و زیرساخت‌های روستا نیز کمک مالی کرده‌اند. عمده‌ترین مشاغل که از طریق گردشگری در این ناحیه ایجاد شده عبارت‌اند از مشاغل وابسته به ساخت و ساز نظیر بنایی، نجاری، سنگ‌کاری، و فعالیت‌های تجاری و خدماتی مانند مشاور املاک، باغبانی و سرایداری. همچنین، براساس آمار آزمون کای اسکوئر دو بعدی، بین مشاغل وابسته به ساخت و ساز و تجاری و وابستگی آنها به گردشگری رابطه‌ای معنی‌دار در سطح $(\alpha=0/01)$ وجود دارد؛ و میزان ضریب همبستگی براساس ضریب فی ۰/۷۹ است. رشد گردشگری اثرات اقتصادی مهمی نظیر افزایش اشتغال و درآمد را در پی داشته ولی اشتغال ایجاد شده در فعالیت‌های وابسته به بخش گردشگری به کاهش شاغلان در بخش کشاورزی منجر شده است، به گونه‌ای که براساس آمار ۱۳۶۷، میزان مساحت اراضی کشاورزی و تعداد بهره‌برداران به ترتیب از ۵۳۰۰ هکتار و ۶۹۵۰ نفر به ۳۵۲۹ هکتار و ۵۴۸۶ نفر در ۱۳۸۲ کاهش یافته است. سهم بخش کشاورزی به مثابه بخش مولد اقتصادی در نواحی روستایی این ناحیه به علت تغییرات شدید کاربری اراضی کشاورزی برای ساخت و ساز

ویلا (شهرک‌های گردشگری) در حال کاهش است. بدین ترتیب، بخش گردشگری به صورت رقیبی بازدارنده برای بخش کشاورزی عمل کرده است، چنان‌که تغییر شدید کاربری اراضی از طریق فروش اراضی کشاورزی ناحیه جلگه‌ای با هدف شهرک و ویلاسازی به صورت موج سوداگری زمین و چالش جدی فراروی مدیریت گردشگری استان توصیف و یادآوری شده است (رهنمایی، ۱۳۸۴: ۱۶). این در حالی است که گردشگری در برخی کشورهای پیشرفته با مدیریت و برنامه‌ریزی کارآمد، نظیر آنچه کوکس و همکاران در هاوایی بدان اشاره کرده‌اند، توسعه کشاورزی و تغییراتی مثبت مانند افزایش تولید، تولید متناسب با تقاضای گردشگران، تنوع تولید و حفظ کاربری اراضی کشاورزی را موجب شده است (Cox et al., ۱۹۹۴: ۲۱۱).

براساس دیدگاه ساکنان، گردشگری هزینه‌های اقتصادی متعددی را بر نقاط روستایی این ناحیه تحمیل کرده است که از آن جمله‌اند: افزایش قیمت کالا و خدمات (با میانگین رتبه ۴)، افزایش کاذب قیمت زمین (با میانگین رتبه ۴/۲)، ناتوانی جوانان در خرید زمین و مسکن (با میانگین رتبه ۳/۸۵)، اختلاف درآمدی و شکاف طبقاتی میان خانوارهای روستایی (با میانگین رتبه ۳/۳۷)، کاهش شاغلان بخش کشاورزی (با میانگین رتبه ۳/۷۸)، فصلی شدن درآمد و شغل (با میانگین رتبه ۳/۱)، و البته براساس آماره آزمون کای اسکوئر، میان ساکنان در این زمینه توافقی معنی‌دار مشاهده می‌شود (جدول ۲).

همچنین، تصورات جامعه میزبان از اثرات محیطی گردشگری در ناحیه مورد نظر منفی است؛ به طوری که براین اساس، رشد گردشگری در ناحیه با این پیامدها همراه بوده است: ایجاد آلودگی صوتی (با میانگین رتبه ۳/۳)، کاهش کیفیت محیط زیست (با میانگین رتبه ۳/۴)، افزایش میزان ساخت و سازهای بی‌رویه و کنترل نشده (با میانگین رتبه ۳/۳۶)، دست‌اندازی به حریم منابع طبیعی نظیر جنگل و دریا (با میانگین رتبه ۳/۷)، تخریب مناظر و چشم‌انداز روستا (با میانگین رتبه ۳/۷۶). همچنین، براساس آزمون کای اسکوئر، در رتبه‌های یاد شده توافقی معنی‌دار وجود دارد (جدول ۲).

جدول ۲- سطح معنی داری ارزیابی ساکنان از متغیرهای اقتصادی و محیطی متأثر از گردشگری با استفاده از آزمون کای اسکوئر

میزان معنی داری	میانگین رتبه‌بندی مرکزی**	میانگین رتبه در دهستان‌ها**			شاخص
		دهستان کالج	دهستان بلده کجور	دهستان خیرودکنار	
۰/۰۰۰*	۳/۵۲	۴	۳/۹	۳/۱۴	افزایش درآمد
۰/۰۰۰*	۳/۸	۴/۲	۴/۰۴	۳/۶۳	افزایش فرصت‌های شغلی
۰/۰۰۱*	۳/۱	۳/۵۱	۳/۲	۲/۹	درآمد بیشتر فعالیت گردشگری نسبت به سایر فعالیت‌ها
۰/۰۰۱*	۳	۳/۱۷	۳/۴	۲/۷۸	بهبود وضعیت خیابان، جاده و خدمات روستایی
۰/۰۰۰*	۴	۴/۲۳	۴/۲	۳/۸۱	افزایش قیمت کالا و خدمات
۰/۰۰۰*	۴/۲	۴/۴۶	۴/۳۳	۳/۹۹	افزایش قیمت زمین
۰/۰۰۱*	۳/۷۸	۴/۱۷	۴	۳/۵۲	کاهش شاغلان بخش کشاورزی
۰/۰۰۰*	۳/۳	۴/۱	۳/۶۹	۲/۹۲	ایجاد شکاف و اختلاف درآمدی در بین ساکنان
۰/۰۰۰*	۳/۱	۳/۴۶	۳/۲۳	۲/۸۹	فضلی شدن درآمد خانوارهای روستایی
۰/۰۰۰*	۳/۳	۳/۵۳	۳/۴	۳/۱۱	آلودگی صوتی در نواحی روستایی
۰/۰۰۰*	۳/۸۵	۴/۲۴	۴/۱	۳/۵۸	ناتوانی جوانان در خرید زمین و مسکن
۰/۰۰۰*	۳/۳۶	۳/۷۳	۳/۵	۳/۱۵	ساخت و ساز کنترل نشده و بی رویه در روستا
۰/۰۰۰*	۳/۷	۴/۲	۳/۹	۳/۳۸	دست‌اندازی به حریم منابع طبیعی نظیر جنگل و دریا
۰/۰۰۰*	۳/۷۶	۴/۰۷	۴/۰۱	۳/۵۲	تخریب مناظر و چشم انداز روستا
۰/۰۰۰*	۳/۳	۳/۶	۳/۶۸	۳	استفاده بیش از حد از منابع گردشگری طبیعت محور در روستا
۰/۰۰۰*	۳/۵۳	۳/۸	۳/۷	۳/۳۷	ازدحام و شلوغی در روستا
۰/۰۰۰*	۳/۴	۴	۳/۶۳	۳/۰۶	به طور کلی، کاهش کیفیت محیط زیست در روستا

* معنی دار در سطح ۰.۰۱٪

** میانگین رتبه در هر دهستان (رتبه ۱ خیلی کم، رتبه ۲ کم، رتبه ۳ تاحدودی، رتبه ۴ زیاد و رتبه ۵ خیلی زیاد)

مأخذ: محاسبات انجام شده بر روی اطلاعات برگرفته از پرسشنامه‌ها

براساس تعریف اُریلی از ظرفیت تحمل (ر.ک. مبانی نظری)، درک و تصورات منفی جمعیت میزبان در مورد بعضی از اثرات اقتصادی و اثرات محیطی گردشگری در این ناحیه حاکی از آن است که ظرفیت تحمل ناحیه در حال نزدیک شدن به آستانه خود است. در این خصوص، ۸۰ درصد گردشگران خانه‌های دوم نیز از وضعیت محیطی روستا رضایت ندارند. ۹۰ درصد گردشگران فاقد امکانات اقامتی (غیر ساکن) معتقد بودند که ساخت و ساز در نوار ساحلی و روستاهای این ناحیه بی‌رویه بوده و به تخریب جاذبه‌های گردشگری انجامیده است؛ و دسترسی آنها به سواحل دریا در بسیاری از قسمت‌های ناحیه به ویژه دهستان بلده کجور و کالج، قطع شده است.

میزان اثرگذاری گردشگری در شاخص‌های پیش‌گفته در ناحیه مورد نظر بسته به میزان رشد و گسترش آن متفاوت بوده است. میزان رشد گردشگری و یا کارکرد گردشگری در نواحی روستایی براساس این سه شاخص مشخص شده است: میزان وابستگی شاغلان سرپرست خانوارهای روستایی به بخش گردشگری، میزان وابستگی درآمدی خانوارهای روستایی به بخش گردشگری، و ارزیابی ساکنان از میزان وابستگی اقتصادی روستا به بخش گردشگری. بدین لحاظ، براساس آزمون آماری یومان ویتنی، دهستان‌های بلده کجور و کالج با دهستان خیرودکنار تفاوتی معنی‌دار دارند ولی تفاوت‌های میان دهستان‌های بلده کجور و کالج در این زمینه معنی‌دار نیست (جدول ۳).

بدین ترتیب، رشد گردشگری و یا میزان کارکرد گردشگری در نواحی روستایی دهستان خیرودکنار نسبت به نواحی روستایی دهستان‌های بلده کجور و کالج ضعیف‌تر است. همچنین، تعداد خانه‌های دوم در دهستان خیرودکنار از دهستان‌های کالج و بلده کجور کمتر بوده است؛ به طوری که در دهستان بلده کجور ۳۸، در دهستان کالج ۴۵، و در دهستان خیرودکنار ۱۴ شهرک و مجتمع گردشگری وجود دارد. سابقه دو شهرک گردشگری به نام‌های شهرک دریابیشه در روستای ونوش و ویلاشهر در روستای عالم‌کلا از دهستان کالج و شهرک صلاح‌الدین‌کلا در روستای صلاح‌الدین‌کلا از دهستان بلده کجور به قبل از انقلاب برمی‌گردد.

همین طور، براساس آزمون آماری یومان ویتنی، شاخص‌های اقتصادی و محیطی متأثر از گردشگری در دهستان خیرودکنار با دهستان‌های بلده کجور و کالج تفاوتی معنی‌دار را نشان می‌دهد.

جدول ۳- سطح معنی‌دار تفاوت شاخص‌های رشد گردشگری یا کارکرد گردشگری در ناحیه مورد مطالعه با استفاده از آزمون یومان ویتنی

شاخص	دهستان‌های بلده کجور و کالج			دهستان کالج و خیرودکنار			دهستان بلده کجور و خیرودکنار		
	میانگین رتبه کالج	میانگین رتبه کجور	میزان معنی‌داری	میانگین رتبه کالج	میانگین رتبه خیرودکنار	میزان معنی‌داری	میانگین رتبه کالج	میانگین رتبه خیرودکنار	میزان معنی‌داری
وابستگی شغلی سرپرست خانوار به بخش گردشگری	۸۳/۵۱	۷۷/۹۸	۰/۴۷۵	۱۵۶/۵۷	۱۳۰/۲۸	۰/۰۱۹*	۱۴۵/۷۷	۱۸۳/۱۷	۰/۰۰۰*
وابستگی درآمدی سرپرست خانوار به فعالیت‌های وابسته به گردشگری	۷۸/۶۲	۸۷/۹۶	۰/۲۰۹	۱۶۷/۶۴	۱۲۷/۴۰	۰/۰۰۰*	۱۴۸/۸۳	۱۷۸/۳۱	۰/۰۰۶*
ارزیابی ساکنان از وابستگی اقتصادی روستا به بخش گردشگری	۸۳/۸۱	۷۸/۸۱	۰/۴۸۹	۱۶۷/۱۷	۱۳۷/۳۳	۰/۰۰۰*	۱۴۱/۰۳	۱۹۴/۱۲	۰/۰۰۰*

* معنی‌داری در سطح ۹۵ درصد

مأخذ: محاسبات انجام شده روی اطلاعات برگرفته از پرسشنامه‌ها

بیشتر بودن میانگین رتبه‌ها در این آزمون در دهستان‌های بلده کجور و کالج نسبت به خیرودکنار حاکی از آن است که تصورات منفی ساکنان این دهستان‌ها از اثرات

اقتصادی و محیطی ناشی از گردشگری نسبت به ساکنان دهستان خیرودکنار قوی‌تر است؛ اما در این زمینه بین دو دهستان کالج و بلده کجور تفاوتی معنی‌دار وجود ندارد (جدول ۴).

بدین ترتیب، این دو دهستان که نسبت به دهستان خیرودکنار رشد گردشگری بیشتری را تجربه کرده‌اند، یا از کارکرد قوی‌تر گردشگری برخوردار بوده‌اند، هزینه‌های اقتصادی و محیطی متاثر از گردشگری را بیشتر درک کرده‌اند. درک قوی‌تر اثرات منفی اقتصادی و محیطی از سوی جامعه میزبان در دو دهستان یاد شده نسبت به دهستان خیرودکنار حاکی از نزدیک‌تر شدن ظرفیت تحمل آنها به آستانه خود است؛ و براساس نظرات بلیسل و هوی (ر.ک. مبانی نظری)، درک اثرات منفی ضعیف‌تر در دهستان خیرودکنار نسبت به دو دهستان دیگر ممکن است نشانگر گسترش کمتر گردشگری در این دهستان باشد. لازم به یادآوری است که یافته‌های این تحقیق نظریات باتلر، مارتین و یاسال و آلن (ر.ک. مبانی نظری) را تأیید می‌کند. بدین ترتیب، با گسترش بی‌رویه گردشگری در حوزه مقصد، اثرات منفی گردشگری برای جامعه میزبان بیشتر قابل درک می‌شود.

جدول ۴- آزمون یومان ویتنی سطح معنی داری تفاوت میانگین شاخص ها در دهستان های مورد مطالعه (به صورت زوجی)

میزان معنی داری و بلده کچور و خیر و کتار	میانگین رتبه		میزان معنی داری خیر و کتار و کالج	میانگین رتبه		میزان معنی داری بلده کچور و کالج	میانگین رتبه		شاخص
	خیر و کتار	بلده کچور		کالج	خیر و کتار		کالج	بلده کچور	
۰/۰۰۰*	۱۳۹/۲۵	۱۹۷/۱۹	۰/۰۰۰*	۱۸۰/۶۹	۱۲۲/۷۶	۰/۴۱	۸۰/۶۵	۸۵/۹۵	افزایش درآمد
۰/۰۰۱*	۱۸۷/۴۱	۷۱/۷۸	۰/۰۰۱*	۱۶۲/۵۰	۱۳۷/۹۵	۰/۸۰	۵۷/۱۸	۸۳/۵۸	افزایش فرصت های شغلی
۰/۰۱۹*	۸۰/۲۰	۱۷۵/۰۴	۰/۰۰۱*	۲۷/۳۸	۱۳۷/۵۵	۰/۱۹	۳۰/۹۸	۸۸/۷۸	درآمد بیشتر فعالیت گردشگری نسبت به سایر فعالیت ها
۰/۰۰۰*	۱۵۶/۴۱	۱۷/۵۸	۰/۰۳۵*	۷۸/۵۱	۶۳/۳۱	۰/۲۶	۶۳/۵۷	۳۱/۸	بهبود وضعیت خیابان، جاده و خدمات روستایی
۰/۰۰۳*	۱۳۸/۴۱	۷۵/۷۸	۰/۰۰۸*	۱۵۷/۵۱	۸/۲۸	۰/۹۷	۱۶/۲۷	۲۲/۷	افزایش قیمت کالا و خدمات
۰/۰۰۶*	۵۸/۴۱	۱۰/۸۸	۰/۰۰۱*	۳/۴۱	۵۳/۸۸	۰/۲۱	۱۳/۵۸	۷۵/۷۸	افزایش قیمت زمین
۰/۰۰۶*	۰/۱/۴۱	۵۳/۸۸	۰/۰۰۱*	۵۸/۵۱	۷۱/۸۸	۰/۱۷	۵۰/۵۸	۳۸/۷۸	کاهش شاغلان بخش کشاورزی
۰/۰۰۰*	۱۱/۴۱	۵۳/۵۱	۰/۰۰۰*	۶۳/۴۱	۳۰/۹۱	۰/۱۰	۳۱/۷۸	۶۸/۹	ایجاد شکاف و اختلاف درآمدی در بین ساکنان
۰/۰۱۶*	۱۱/۵۱	۶۳/۵۸	۰/۰۰۳*	۸۸/۶۸	۰/۶/۸۸	۰/۱۹	۰/۱/۵۸	۵۵/۷۸	فصلی شدن درآمد ختوارهای روستایی
۰/۰۳۴*	۷۱/۵۱	۱۸/۸۸	۰/۰۱۰*	۷۳/۵۱	۵۴/۶۸	۰/۴۴	۷۳/۰۷	۵۰/۶۷	آلودگی صوتی در نواحی روستایی

۰/۰۰۰*	۶۸۳۳۱	۱۱۷۷۷۱	۰/۰۰۰*	۷۵/۱۸۱	۱۳/۵۹۱	۰/۵۵	۱۷	۸۱/۵۷	ناتوانی جوانان در خرید زمین و مسکن
۰/۰۱۲*	۵۸۶۳۱	۷۰۶۸۱	۰/۰۰۰*	۶۰۶۸۱	۵۶۶۸۱	۰/۲۳	۵۳/۵۸	۷۷	ساخت و ساز کنترل نشده و بی رویه در روستا
۰/۰۰۰*	۷/۱۳۱	۸۶/۶۷۱	۰/۰۰۰*	۵۵/۸۸۱	۸/۳۱۱	۰/۲۴	۷۳/۶۸	۸۷/۷۷	دست اندازی به حریم منابع طبیعی نظیر جنگل و دریا
۰/۰۰۵*	۸۷۳۱	۳۱/۷۸۱	۰/۰۰۴*	۶۶/۶۱	۶۳/۸۱۱	۰/۳۸	۹۰/۸۰	۹۰/۸۰	تخریب مناظر و چشم‌انداز روستا
۰/۰۰۰*	۶/۱۳۱	۸/۱۹۱	۰/۰۰۰*	۶۱/۶۱	۶۶/۶۱۱	۰/۸۳	۹۳/۸۰	۹۳/۸۰	استفاده بیش از حد از منابع گردشگری طبیعت محور در روستا
۰/۰۰۵*	۷۳۱ ۶/	۸۱ ۷	۰/۰۰۳*	۳۳/۶۱	۳۵/۸۱۱	۰/۶۱	۶۱/۶۱	۶۱/۶۱	ازدحام و شلوغی در روستا
۰/۰۰۰*	۳/۵۳۱	۸/۳۷۱	۰/۰۰۰*	۶۶/۸۸۱	۳۱	۰/۱۵	۰/۸۸/۸	۶۸/۶۷	به طور کلی، کاهش کیفیت محیط زیست در روستا

* معنی دار در سطح ۹۵ درصد

مأخذ: محاسبات انجام شده بر روی اطلاعات برگرفته از پرسشنامه‌ها

نتیجه گیری

جریان‌های گردشگری در نقاط روستایی این ناحیه، با قابلیت بالای طبیعت‌گردی، علاوه بر پیامدهای اقتصادی مثبت، به دلیل فقدان برنامه‌ریزی و مدیریت و به تبع آن رشد خودجوش و انبوه، با اثرات اقتصادی و محیطی منفی در سطح ناحیه نیز همراه بوده است. براساس ارزیابی ساکنان، رشد گردشگری در این ناحیه پیامدهای مثبت اقتصادی نظیر افزایش فرصت‌های شغلی، افزایش سطح درآمد، و بهبود وضعیت خیابان، جاده و خدمات روستایی، و پیامدهای منفی اقتصادی نظیر افزایش قیمت کالا و خدمات، افزایش کاذب قیمت زمین، افزایش هزینه زندگی، ناتوانی جوانان در خرید

زمین و مسکن، اختلاف درآمدی و شکاف طبقاتی میان خانوارهای روستایی، کاهش شاغلان بخش کشاورزی، و فصلی شدن درآمد و شغل را به دنبال داشته است. همچنین، نگرش ساکنان به اثرات محیطی گردشگری در ناحیه مورد نظر منفی و نظرات گردشگران نیز از وضعیت محیط زیست همسو با جامعه میزبان است.

به طور کلی، در مورد میزان رشد گردشگری و یا کارکرد گردشگری نواحی روستایی، که براساس سه شاخص میزان وابستگی شاغلان سرپرست خانوارهای روستایی به بخش گردشگری، میزان وابستگی درآمدی خانوارهای روستایی به بخش گردشگری و ارزیابی ساکنان از میزان وابستگی اقتصادی روستا به بخش گردشگری مشخص شده است، در سطح سه دهستان مورد مطالعه تفاوت‌هایی معنی دار وجود دارد. همچنین، رابطه‌ای معنی-دار میان رشد گردشگری و یا کارکرد گردشگری نواحی روستایی و درک قوی‌تر اثرات منفی اقتصادی و محیطی وجود دارد؛ این یافته‌ها با نظریات باتلر، مارتین و یاسال و آلن منطبق می‌باشد. در این راستا، باتلر معتقد است میان سطح توسعه گردشگری و اثرات درک شده منفی از وضعیت اقتصادی، اجتماعی و محیطی جامعه میزبان رابطه‌ای مستقیم وجود دارد. بدین ترتیب، درک قوی‌تر اثرات منفی حاکی از آن است که ظرفیت تحمل ناحیه به آستانه خود نزدیک شده است و این ناحیه نمی‌تواند پذیرای گردشگران بیشتر باشد. بنابراین، در راستای توسعه پایدار گردشگری، برنامه‌ریزی و مدیریت کارآمد برای تقویت اثرات مثبت و کاهش اثرات منفی در جهت ایجاد نگرشی مثبت به اثرات گردشگری در جامعه میزبان و حمایت آنها از این فعالیت و نیز افزایش رضایت گردشگران در جهت تداوم سفرهای گردشگری ضرورت دارد.

یادداشت‌ها

۱. carrying capacity
۲. Urgan
۳. Nadi
۴. Central Florida
۵. Cape Code

منابع

- پاپلی یزدی، محمد حسین و سقایی، مهدی (۱۳۸۵)، *گردشگری (ماهیت و مفاهیم)*. تهران: سمت.
- کاظمی، مهدی (۱۳۸۵)، *مدیریت گردشگری*. تهران: سمت.
- رهنمایی، محمدتقی (۱۳۸۴)، «گردشگری در استان مازندران: جایگاه ویژه، چالش‌های ویژه»، *مجموعه مقاله‌های اولین همایش سراسری نقش صنعت گردشگری در توسعه مازندران*. بی-جا: رسانش.
- ریچارد شاریلی، جولیا (۱۳۸۰)، *گردشگری روستایی*. ترجمه رحمت‌الله منشی‌زاده و فاطمه نصیری؛ بی‌جا: منشی.
- مرکز آمار ایران (۱۳۳۵ - ۱۳۷۵)، *سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن، شناسنامه آبادی‌های کشور، شهرستان نوشهر*.
- مرکز آمار ایران (۱۳۶۹)، *سرشماری عمومی کشاورزی سال ۱۳۶۷، فرهنگ آبادی‌های کشاورزی استان مازندران*.
- مرکز آمار ایران (۱۳۸۵)، *سرشماری عمومی کشاورزی ۱۳۸۲، شناسنامه دهستانی، جلد سوم*.
- Akis, Sevgin; Peristianis, Nicos; Warner, Jonathan (۱۹۹۶), "Resident's attitudes to tourism development, the case of Cyprus". *Tourism Management*, Vol. ۱۷, (۷).
- Allen, L. R.; Hafer, H. R.; Long, P. T. and Perdue, R. R. (۱۹۹۳) "Rural residents attitude toward recreation and tourism development". *Journal of Travel Research*, ۳۱(۴).
- Belisle, Francois J. and Hoy, Don R. (۱۹۸۰), "The perceived impact of tourism by residents: a case study in Santa Marta". *Annals of Tourism Research*. Vol. ۷, (۱).
- Brougham, j. E., and Butler, R.W. (۱۹۸۱), "A Segmentation analysis of resident attitudes to the social impact of tourism". *Annals of Tourism Research*. Vol. ۷.
- Butler, Richard; Hall, Michael C; and Jenkins, John (۱۹۹۷), *Tourism and Recreation In Rural Areas*. John Wiley& Sons.

- Cox, Linda; Morton, J. Fox, and Bowen, Richard L., (1994), "Does tourism destroy agriculture?" *Annals of Tourism Research*. Vol. 22.
- Getz, D. (1994), "Residents attitudes towards tourism: A longitudinal survey in Spey Valley". *Scotland Tourism Management*. Vol. 10.
- Gursoy, Dogan; Jurowski, C. and Uysal, M. (2002), "Resident Attitudes: A Structural Modeling Approach". *Annals of Tourism Research*. Vol. 29,(1).
- Haralambopoulos, Nicholas and Pizam, A. (1996), "Perceived Impacts of Tourism: the Case of Samos". *Annals of Tourism Research*. Vol. 23, (3).
- Hernandez, Sigfredo A.; Cohen, J. and Garcia, H.L. (1996), "Resident attitudes towards an Instant Resort Enclave". *Annals of Tourism Research*. Vol. 23, (4).
- Johnson, J.D; Snepenger, D.J. and Akis, K. (1994), "Residents' perceptions of tourism development". *Annals of Tourism Research*. Vol. 21.
- Jurowski, Claudia and Gursoy, Dogan (2004), "Distance effect on residents attitudes toward tourism". *Annals of Tourism Research*. Vol. 31(2).
- Jurowski, C.; Uysal, M. and Williams, D. R.(1997), "A theoretical Analysis of Host Community Resident Reaction to Tourism". *Journal of Tourism Research*. 36(2).
- Kim, Kyungmi (2002), *The Effect of Tourism Impacts upon Quality of Life of Residents in the Community*. Unpublished Ph.D dissertation, Virginia Polytechnic Institute and State University.
- Liu, C. Juanita, and Var, Turgut (1987), "Resident attitudes toward tourism impacts in Hawaii". *Annals of Tourism Research*. Vol. 13.
- Liu, C. Juanita; Sheldon, J. Pauline and Var, Turgut (1987), "Resident perception of the environment impact of tourism". *Annals of Tourism Research*. Vol. 14.
- Long, T. Patrick; Perdue, R. Richard and Allen, Lawrence (1990), "Rural resident tourism perceptions and attitudes by community-level of tourism". *Journal of Travel Research*. 31(4).

-
- Madrigal, Robert (1990), "Resident's perceptions and the role of government". *Annals of Tourism Research*. Vol. 17, (1).
- Mason, Peter and Cheyne, J. (2000), "Residents' attitudes to proposed tourism development". *Annals of Tourism Research*. Vol. 27 (2).
- Mathieson, A. and Wall, G. (1982), *Tourism: Economic, Physical and Social Impacts*. London: Longman.
- O'Reilly, A. M. (1986), "Tourism carrying capacity concept and issues". *Tourism Management*. Vol. 7(4).
- Perdue, R. R.; Long, P.T. and Allen, L. (1987), "Rural resident tourism perceptions and attitudes". *Annals of Tourism Research*. Vol. 14.
- Pizam, A.(1987), "Tourism's impacts: the social costs to the destination community as perceived by its residents". *Journal of Travel Research*. 16(4).
- Ritchie, J. R. B. (1988), "Consensus policy formulation in tourism". *Tourism Management*. Vol. 9 (3).
- Rothman, R. A. (1978), "Residents and transients: community reaction to seasonal visitor". *Journal of Travel Research*. Vol. 16(3).
- Sharpley, Richard (2002), "Rural tourism and the challenge of tourism diversification". *Tourism Management*. Vol. 23.
- Smith, D. Michael; Krannich, S. Richard (1998), "Tourism dependence and resident attitudes". *Annals of Tourism Research*. Vol. 25(4).
- Tosun, C. (2002), "Host perception of impacts: a comparative tourism study". *Annals of Tourism Research*. Vol. 29(1).
- Tsartas, Paris (1992), "Socioeconomic impacts of tourism on two Greek islands". *Annals of Tourism Research*. Vol. 19.
- Weaver, D. and Lawton, L. (2001), "Resident perceptions in the urban-rural fringe". *Annals of Tourism Research*. Vol. 28(2).